

MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA NAUKOWA *COLLOQUIA BIBLIOTEKI KULTURY POLSKIEJ WE WŁOSZECH – POLSKOŚĆ W ŚWIECIE I: STANISŁAW BRZOWSKI*

(WYDZIAŁ NAUK HUMANISTYCZNYCH UKSW, 3 CZERWCA 2016 R.)

DOROTA DĄBROWSKA

Trzeciego czerwca 2016 roku na Wydziale Nauk Humanistycznych UKSW odbyła się pierwsza konferencja z cyklu *Colloquia Biblioteki Kultury Polskiej we Włoszech – Polskość w świecie*. Spotkanie poświęcone zostało postaci Stanisława Brzozowskiego, a bezpośrednią motywacją do jego organizacji stanowiło ukończenie tłumaczenia tomu *Kultura i życie* – wyboru pism młodopolskiego pisarza i publicyisty – na język włoski w ramach projektu realizowanego we współpracy Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie oraz Uniwersytetu w Genui.

Konferencja rozpoczęła się od przemówienia inicjatorki idei Biblioteki Kultury Polskiej we Włoszech, prof. Anny Czajki-Cunico, która przybliżyła słuchaczom kontekst powstania projektu oraz ukazała jego doniosłość i potencjał. Idea tłumaczenia najważniejszych dzieł polskiego piśmiennictwa w zakresie teorii kultury na język włoski wyrosła z poczucia braku dostępności istotnych punktów odniesienia – kanonicznych dzieł humanistyki powstałych na gruncie polskim – w literaturze włoskojęzycznej. Prof. Czajka-Cunico określiła to zjawisko jako rodzaj „wewnątrz europejskiego orientalizmu”, wskazując na marginalne traktowanie na Zachodzie wielu oryginalnych i godnych upowszechnienia prac reprezentujących polską humanistykę. Biblioteka Kultury Polskiej we Włoszech stanowi, w zamyśle jej twórców, swoistą kontynuację Biblioteki Polskiej Władysława Mickiewicza we Francji czy utworzonej w Niemczech przez Karla Dedeciusa Biblioteki Polskiej (w wydawnictwie Zurkampa). Przetłumaczone i opublikowane dotychczas pozycje to: *Polski jeździec* Jana Białostockiego oraz właśnie

Kultura i życie Stanisława Brzozowskiego. Najbliższe plany Biblioteki obejmują wydanie *Norm moralnych* Marii Ossowskiej oraz tomu *Wokół piękna* Władysława Stróżewskiego. Włoskojęzyczne edycje polskich dzieł opatrzone są każdorazowo wstępami i posłowiami prominentnych badaczy włoskich.

Kultura i życie, antologia prac Brzozowskiego, daje istotny wgląd w istotne, a poza Polską prawie nieznaną koncepcje teoretyczno-kulturowe autora, a także ujawnia jego poglądy na temat pisarzy włoskich, rosyjskich czy niemieckich. Stanowi, z jednej strony, zbiór koncepcji o charakterze uniwersalnym, z drugiej – pozwala uchwycić specyfikę polskiej refleksji krytycznoliterackiej oraz społeczno-kulturalnej. Jednym z celów konferencji, zasygnalizowanym w ramach wygłoszonego przez prof. Czajkę-Cunico wprowadzenia, była próba odpowiedzi na pytanie, jakie jest – i może być w przyszłości – znaczenie myśli Brzozowskiego dla humanistów ukształtowanych w innych kręgach kulturowych.

Problematyki dialogu międzykulturowego dotyczyło w szczególności sposobie wystąpienia prof. Michele’a Marsoneta, dziekana Szkoły Humanistycznej Uniwersytetu w Genui, zatytułowane *Cultural and philosophy relationships between Poland and Italy* (*Kulturalne i filozoficzne powinowactwa między Polską a Włochami*). Prelegent postawił sobie za cel przede wszystkim przybliżenie historii recepcji polskiej filozofii współczesnej na gruncie włoskim oraz wskazanie na istotne znaczenie uwarunkowań kulturowych jako decydujących o popularności określonych autorów i ich prac w danym obszarze geograficzno-językowym. Przywołał nazwiska najważniejszych – według niego oraz z perspektywy włoskiego czytelnika – polskich filozofów, takich jak Kazimierz Ajdukiewicz, Józef Bocheński czy Adam Schaff. Prześledził historię popularności rozmaitych nurtów filozoficznych, przybliżył sylwetki ich najistotniejszych reprezentantów, wypuklił znaczenie i oddziaływanie ważnych prac polskich humanistów, które zostały przetłumaczone na język włoski. Zwrócił również uwagę na to, że refleksja nad relacją między włoskimi a polskimi szkołami filozoficznymi musi uwzględniać odmienne uwarunkowania kulturowe i polityczne.

Problematyka międzykulturowa pojawiła się również w referacie prof. Gerardo Cunico z Uniwersytetu w Genui, który opowiedział o tym, w jaki sposób włoski czytelnik doświadcza lektury pism Brzozowskiego, a następnie zwrócił uwagę na oryginalne walory dzieła autora *Legendy Młodej Polski* na gruncie historii religii oraz mesjanizmu. Prelegent podkreślił

znaczenie i wartość pewnych cech obecnych w pismach Brzozowskiego – np. weny polemicznej oraz zdolności do artykułowania przeciwstawnych stanowisk.

Wątek międzykulturowy zaznaczył się również w wystąpieniu prof. Andrzeja Walickiego zatytułowanym *Z doświadczeń pracy nad monografią „Stanisław Brzozowski and The Polish Beginings of »Western Marxism«”* (1989). Prelegent wtajemniczył słuchaczy w arkana swoich prac nad monografią, która przybliżyła postać Brzozowskie anglojęzycznym – głównie amerykańskim – czytelnikom, a następnie opowiedział o historii jej recepcji. Istotna część rozważań poświęcona była różnym sposobom rozumienia i konceptualizowania marksizmu oraz związków autora *Filozofii czynu* z myślą Antonia Gramsciego oraz Leszka Kołakowskiego. Profesor Walicki zwrócił uwagę na zawartą w pismach Brzozowskiego inspirację do uważnej, „nietradycyjnej” drogi interpretacji polskiego romantyzmu, a także wyraził aprobatę dla zawartych w nim walorów duchowych.

Istotny głos w sprawie Brzozowskiego jako twórcy i teoretyka literatury został sformułowany w referacie *Teoria powieści Stanisława Brzozowskiego w kontekście europejskim*, wygłoszonym przez prof. Jensa Hertla z Uniwersytetu we Fryburgu. Prelegent zwrócił uwagę na związki teorii powieści proponowanej przez Brzozowskiego z koncepcjami autorów reprezentujących inne kręgi kulturowe – Hipolita Taine’a, Emila Zoli czy Emila Durkheima. Powieść postrzegana była przez wspomnianych twórców przede wszystkim jako narzędzie epistemologiczne, służące do zagłębiania się w głębokie warstwy dziejowej psychiki i stanowiące instrument krytyki ówczesnie obowiązującej świadomości historyczno-kulturowej. Pozytywizm Brzozowskiego był jednak wyrafinowany – wyrażał się w twierdzeniu, że powieść nie daje bezpośredniego dostępu do przedstawionej w niej epoki ani nie pozwala się traktować jako proste odbicie życia społecznego; nadaje się raczej do analizy panujących w danym społeczeństwie wyobrażeń o własnej pozycji dziejowej. Intencją prof. Hertla było również wskazanie, w jaki sposób teoria powieści oraz związane z nią kategorie z pogranicza poetyki gatunkowej i filozofii historii współdziałały w kształtowaniu idei politycznych Brzozowskiego. Prelegent odwołał się do sformułowanej przez autora *Płomieni* definicji epickości jako kategorii politycznej, w ramach której dystans między światem wartości bohaterów a nadrzędnym systemem wartości narratora jest warunkiem prawdziwej powieści.

Profesor Stanisław Piróg w wystąpieniu *Stanisław Brzozowski i „tragedia kultury”* zarysował szerszy kontekst myślowy, na tle którego powstawała teorii kultury Brzozowskiego, czyli dominujące nurty filozoficzne przełomu XIX i XX wieku. Prelegent wskazał na istotność uprawiania filozofii kultury i jej znaczenie dla filozofii w ogóle, następnie omówił pojawiające się w ówczesnym piśmiennictwie zagadnienie „tragedii kultury”, akcentując wpływ, jaki miało ono na dzieła Brzozowskiego (którego prof. Piróg określił mianem „pierwszego polskiego filozofa kultury”).

Jednym z kluczowych zagadnień towarzyszących recepcji twórczości Brzozowskiego jest pytanie o jej aktualność. Podjął je w swoim wystąpieniu prof. Maciej Urbanowski, redaktor antologii *Inna twarz Stanisława Brzozowskiego*. Prelegent zwrócił uwagę na regularność, z jaką na przełomie dziejów komentatorzy i krytycy stawiali pytanie o aktualność twórczości autora *Legendy Młodej Polski*. Prześledził historię pojawiających się odpowiedzi i diagnoz, wskazując na różnorodne motywacje, które za nimi tkwiły. Aktualność – widziana z perspektywy tych rozmaitych prób „uwspółcześnienia” myśli Brzozowskiego – jawi się nie tylko jako pytanie, ale niekiedy jako cel – co szczególnie widać w wypowiedziach o jednoznacznie politycznym charakterze. Prelegent zaakcentował fakt, że złożone, wielowątkowe i bogate dzieło Brzozowskiego pozwala się „używać” do różnych celów, zadając zatem pytanie o jego aktualność, trzeba brać pod uwagę konieczność dopowiedzenia: „dla kogo?” i „po co?”, a zatem uwzględniać kontekstowy charakter każdej interpretacji. Jako wątek możliwy do uwzględniania przy analizach aktualnej sytuacji politycznej prof. Urbanowski wskazał na obecny u Brzozowskiego „temat rosyjski”.

Zainteresowanie ostatnimi dziełami Brzozowskiego wybrzmiało szczególnie wyraźnie w referatach prelegentek, które wystąpiły w panelu *Stanisław Brzozowski a kluczowe zagadnienia humanistyki*. Profesor Bernadetta Kuczera-Chachulska skoncentrowała się na *Pamiętniku* Brzozowskiego i obecnej w nim koncepcji pracy, rozumianej jako nieustanny wysiłek codziennego „wznoszenia się do celów zasadniczych”. Prelegentka zwróciła uwagę na podobieństwo takiego ujęcia pracy z myślą Cypriana Kamila Norwida, który postawę ustawicznego wysiłku wiązał z „osobowym ustawodawcą” – podmiotem walczącym o autentyzm. Istotną myśl referatu stanowiło powiązanie tego wysiłku ze sferą duchową człowieka – jego religijnym potencjałem. Wpisany w ideę pracy wgląd w swą własną duchowość

stanowił, według prelegentki, ten właśnie element, który doprowadził Brzozowskiego do chrześcijaństwa. Profesor Kuczera-Chachulska zwróciła również uwagę na wątki jej zdaniem szczególnie aktualne: proponowaną przez Brzozowskiego wizję Kościoła (jego zdaniem, częstokroć nadmiernie upraszczaną) oraz ważną dla autora *Pamiętnika* kategorię współodczuwania.

Związki między myślą Brzozowskiego a Norwida były również przedmiotem referatu *Wokół „Testamentu Norwida” Stanisława Brzozowskiego*, wygłoszonego przez dr Magdalenę Woźniewską-Działak, która podjęła się refleksji nad pozycją, jaką autor *Legendy Młodej Polski* zajmuje wśród różnorodnie usytuowanych światopoglądowo komentatorów twórczości Norwida. Prelegentka poruszyła też kwestię dialogicznej specyfiki *Testamentu Norwida* i wpisanego w utwór potencjału twórczej, wnikliwej lektury dzieł romantycznego wieszca.

Wystąpienie prof. Doroty Kielak dotyczyło recepcji pism Brzozowskiego u trzech autorów – Andrzeja Kijowskiego, Czesława Miłosza i Jerzego Zawieyskiego – oraz akcentu, jaki kładli oni na powinność wychodzenia z alienacji, będącą fundamentem przyjmowanej przez Brzozowskiego postawy konfrontacyjnej. Różnorakie „kolizje”, które cechowały jego funkcjonowanie w społeczeństwie, jawią się w tej perspektywie jako konieczne „zderzenia ze światem” – środki umożliwiające rozpoznanie swojego miejsca we wspólnocie.

Problematyka samoświadomości w wymiarze jednostkowym i społecznym była głównym tematem referatu prof. Magdaleny Saganiak. Prelegentka odwołała się do obecnego w pismach autora *Filozofii czynu* projektu osiągnięcia dojrzałej samoświadomości i odzyskiwania wolności, który polegać ma na rozpoznaniu własnej kultury, ujęciu i przyswojeniu jej jako całości, następnie wydzieleniu się z niej, a ostatecznie – ponownym włączeniu. Brzozowski określał tę sytuację jako tragiczną, wskazując na trudności związane zarówno z koniecznością rozpoznania świadomości dziejów, jak i z procesem uniezależnienia się od własnej kultury. Odpowiedzią na te wyzwania miałyby być idea pracy – „kontaktowanie się z rzeczywistością taką, jaką ona jest”. Zawarty w *Płomieniach* i w *Zapomnieniu* obraz polskiego społeczeństwa ujawnia w pełni tragiczność jego położenia – okazuje się ono nieświadome, pozbawione mocy samosterownych i niezdolne do podjęcia zadania, jakie zostało przed nim postawione. Idea pracy pozostaje tedy jedynie utopijnym projektem uczestnictwa w kulturze, który nie może zostać zrealizowany.

Profesor Anna Szczepan-Wojnarska w swoim wystąpieniu odniosła się do translatorskich praktyk Brzozowskiego, wskazując na kategorię wyboru jako podstawę swoistego rodzaju „poetyki istnienia”. Twórca przekładu nie dąży jedynie do zachowania wierności filologicznej, ale traktuje proces tłumaczenia jako sytuację podejmowania wyborów – konstytutywną dla twórczej autodefinicji. Odwołując się do pism Jerzego Lieberta, Josepha Conrada i Rafała Blutha, prelegentka uznała Brzozowskiego za postać inspirowaną do odkrywania wartości życia wewnętrznego.

Problematyka recepcji dzieł Brzozowskiego pojawiła się również w referacie mgr Joanny Niewiarowskiej, która skoncentrowała się na trybach lektury pism autora *Legandy Młodej Polski* w odniesieniu do wydarzeń dwóch wojen światowych. Marian Zdziechowski i Bronisław Chlebowski, których publikacje stały się głównym przedmiotem zainteresowania prelegentki, postrzegali Brzozowskiego przede wszystkim jako wychowawcę, nie ideologa. Główne cechy charakterystyczne dla powojennej recepcji jego pism to: poszukiwanie w nich tego, co polskie, oraz koncentracja na związkach myślenia narodowego z ideami socjalizmu, zwłaszcza z kategorią pracy, rozumianą jako zobowiązanie i próba odpowiedzialnego funkcjonowania w nowej rzeczywistości polityczno-społecznej.

Zagadnienie politycznej tożsamości Brzozowskiego podjęte zostało przez dra Piotra Dejnekę. Prelegent postawił pytanie o możliwość posłużenia się w stosunku do jego myśli kategorią populizmu, rozumianego jako narzędzie emancypacji, lekarstwo, które łagodzi skrajne napięcia między elitami a większością. Takie ujęcie populizmu umożliwia swoiste „odczarowanie” tego pojęcia, odejście od przypisywanego mu dyskredytującego ciężaru. Tym samym otwarta zostaje możliwość określania twórców bezkompromisowych, zaangażowanych w pracę społeczną – jako populistycznych właśnie.

Mgr Dorota Dąbrowska podjęła w swoim referacie obecne u Brzozowskiego wątki narodowościowe, związane z próbami dookreślenia specyfiki tożsamości polskiej. Prelegentka skonfrontowała postawę autora *Legandy Młodej Polski* z wypowiedziami współczesnych badaczy kultury przyznających się do inspiracji jego myślą – Andrzeja Mencwela i Agaty Bielik-Robson.

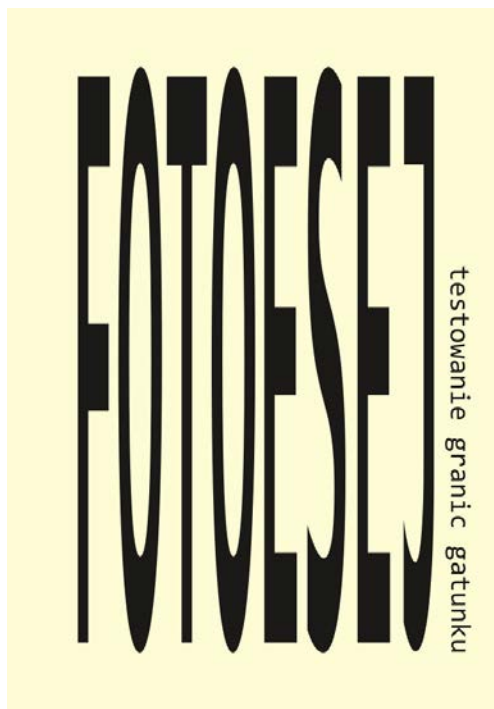
Konferencję zamknęły wystąpienia tłumaczy dzieł Brzozowskiego na język włoski – Leonarda Masiego, Margherity Bacigalupo oraz Serafiny Santoliquido – którzy podzielili się ze słuchaczami obserwacjami z toku pracy nad przekładem.

Teksty referatów opublikowane zostaną w planowanym na rok 2017 tomie pokonferencyjnym. Publikacje kolejnych przekładów kanonicznych dzieł humanistyki polskiej na język włoski zaowocują z pewnością następnymi spotkaniami w ramach otwartej serii międzynarodowych konferencji naukowych *Colloquia Biblioteki Kultury Polskiej we Włoszech – Polskość w świecie*.

Wydawnictwo Naukowe UKSW poleca

Fotoesej - testowanie granic gatunku

(red.) Brygida Pawłowska-Jądrzyk, Marcin Jewdokimow

Pierwsza praca podejmująca na tak szeroką skalę próbę teoretycznego opisu fotoeseju – gatunku, który sytuuje się na pograniczu fotografii i literatury. Książka wpisuje się w obszar visual studies i stanowi wyjątkowo oryginalny zbiór fotografii oraz refleksji na temat relacji pomiędzy obrazem a tekstem. Podstawowe założenie autorów opiera się tu na przeświadczeniu, że próbując opisać fotoesej jako gatunek, należy przekroczyć tradycyjne, zorientowane logocentrycznie ramy wypowiedzi naukowej i skupić się na koegzystencji słowa i obrazu – na tym polega właśnie testowanie granic gatunku.